

Notes per a la història del llibre a Mallorca 3*

RAMON ROSSELLÓ
JAUME BOVER

A la memòria de Llorenç Pérez, bibliotecari
(Sa Pobla 1928 - Barcelona 1992)

1331. Bartomeu, catiu, torsimany

De l'activitat de Bartomeu, captiu, com a traductor ja en donàrem notícia a *Traductors de l'àrab al català. Mallorca segle XIV*¹. Amb la troballa d'altres notícies documentals el seu perfil s'engrandeix encara més.

Ja el 1331 s'expressa que és captiu d'en Martí, pintor. El 1336 i 1337 es fa constar a la seva filiació que és batiat. El 1340 apareix un tal Bartomeu Saber, també traductor de la Procuració Reial, que tal vegada sia el mateix ja alliberat i amb un llinatge adquirit, Saber, molt escaient.

El torsimany Bartomeu, tot sent captiu, treballava de forma retribuïda per a la Procuració Reial en la traducció al català de cartes escrites en àrab provinents dels reis de Tunis i Granada. Devia ser una persona amb una sòlida cultura d'origen, amb un perfecte coneixement del català i amb unes condicions humanes excepcionals.

El fet de la utilització d'esclaus o captius com a traductors oficials resulta insòlit i sorprenent, i tal vegada únic a la Mediterrània Occidental.

Documents

1331. "*Item pagaren en Barthomeu catiu d'en Martí pintor qui arromansà III letres sarraynesques al senyor Rey (Jaume III) les quals eren vengudes del Rey de Tunij, VIII solidos*"

1336. "*Item pagaren an Barthomeu, batiat d'en Martí (o Sartí) pintor qui arromansà I letra que'l Rey de Granada avia tramesa al senyor Rey e II letres del Rey de Tunis hi avia trameses per III vegades, VIII solidos*"².

¹ En: *Miscelánea de la Biblioteca Española 1991*, Tànger 1992, p. 171-177.

² ARM RP 3.044 f. 56; RP 3.048 f. 35v; exhumats per Jaume Sastre i Moll, *Musulmanes en Mallorca en la primera mitad del siglo XIV*, BSAL 48 (1992) 25-50.

1348. Inventari dels llibres de la Capella del Castell Reial de l'Almudaina

A les notícies sobre els llibres de la Capella de l'Almudaina publicades per Hillgarth³ hi ha que afegir el següent inventari que fou entregat al rector Guillem Fort l'octubre de 1348.

1. Un llibre historial que comença *Sic ei celebramus*.
2. Altre llibre dominical que comença *Sic Visio Isanie*⁴.
3. Altre llibre *Evangelister*⁵ i dominical que comença *Sic primum quidem*.
4. Altre *Responsori* dominical que comença *Aspitiens a longe*⁶.
5. Altre oficial dominical i historial que comença *Ad te levavi* i acaba *Alleluia*.
6. Altre dit *Consueta*⁷.
- 7-8. Dos *Salteris*⁸.
9. Un *Capitular*.
10. Altre anomenat *Manual*.

L'inventari es troba a un document molt difícil de transcriure pel seu estat.

1392. Una bíblia hebraica

Després dels grans avalots del Call de Ciutat i Inca produïts l'estiu de 1391 a causa de l'antisemitisme el governador Francesc de Sagarriga i de Vilarig, senyor de Creixell, dicta un manament el 26 de gener de 1392 a tots els batles de l'illa que tothom que hagi pres robes o béns del saqueig del Call de Ciutat ho ha de denunciar.

En conseqüència Guillem Calafell, de Sineu, denuncia va veure que una dona vella va vendre a dos joves mercaders per preu de 6 sous, una bíblia en pergamí escrita en lletra jadaica.

1365. Lleó Mosconi, metge i bibliòfil

El metge Lleó Mosconi, jueu, és conegut a la història de la medicina per la seva notable biblioteca mèdica, la qual ha estat estudiada i disposa

³ Jocelyn N. Hillgarth, *Readers and books in Majorca 1229-1550*, Paris 1991, p. 385-386.

⁴ Apareix a l'inventari de la capella de 1361. Hillgarth, *Readers*, id.

⁵ Hillgarth, *Readers*, id.

⁶ Hillgarth, *Readers*, id.

⁷ Hillgarth, *Readers*, id.

⁸ El 1334 es feu relligar un *Salteri*; el 1337, un altre; a l'inventari de 1361 apareixen dos salteris. Hillgarth, *Readers*, id.

de bibliografia; en canvi les notícies biogràfiques del metge són més aviat escases.

El 5 de febrer de 1365 el lloctinent del governador de Mallorca, Joan de Mora escriu a "*lo senyor de Hone per lo molt alt e poderós príncep lo senyor Abdellà Musse Abahamon Rey de Trimice e tota la terra de Benigumarassen*" dient que mestre Leo Mosconi, jueu de Mallorca, metge físic del senyor rei, va a la presència del senyor rei de Trimice, per alguns afers seus, el qual jueu "*sia persona bona e honesta e la qual ha servida e serveix aquesta Universitat en son offici diligentment*". Vol, el lloctinent, que el jueu sia tengut per bon recomanat i tractat i suplica se li donin les ajudes necessàries.

Semblant cartes foren entregades al metge Mosconi per ser lliurades al caid d'Orà, al senyor d'Alger i per als còsols i mercaders dels mallorquins.

La seva biblioteca, riquíssima, contenia majoritàriament obres mèdiques hebrees i àrabs, segons l'inventari fet deu anys després del viatge a Africa del Nord^{8bis}.

1410. La biblioteca de Pere Julià, prevere, de Sineu

Mossèn Pere Julià, prevere celebrant en l'església de Sineu havia fet testament en poder de Vicenç Verger, notari públic, el 9 de setembre de 1410.

Entre les diverses deixes piadoses cal destacar les mesures que pren per a la supervivència de la seva biblioteca. Fundà una capellania amb una missa matinal *après de la stella de l'alba* quatre dies a la setmana a la capella de Sant Joan Evangelista, i deixa un breviari i una consuetud pel servici del prevere, que "*sia elegit de la sua parentela, si n'hi haurà, que sia preferit als altres... Item deixa en el prevere qui serà lo hospitium (o casa) lo qual fou de la dona Bruneta i servisca per estar dit prevere dins dita vila, la qual casa i 20 quarteres forment i los llibres li dóna a dit prevere, per a sustentació de sa persona i vida, i antes que posen en possessió a dit prevere, vol que prenguen en jurament ço és, de tenir condreta la casa i los llibres el temps que serà conduït*"⁹.

El 18 de maig de 1416 es realitza un inventari dels seus béns pel qual sabem que a més d'ésser amant dels llibres era melòman i bon bevedor. A una casa a la vila hi ha "*un menecort de fust de mecordat per*

^{8bis} Vg. la bibliografia sobre Lleó Mosconi a Jaume Bover, *Balearica: bibliografia de bibliografies de Balears*, Mallorca: Miquel Font, 1989; i Hillgarth, p. 434-442.

⁹ Joan Rosselló Lliteras, *Capbreu d'Almoina*, Ciutat de Mallorca 1981, p. 34; ARM Notari V. Verger, V-2, f. 188-196v.

òrgens¹⁰, "un llibre de paper, de lectura", tres bótes congrenyades¹¹ i una de mena¹². També té un hort dins la vila. Certa persona té un llibre de pergami, i altre de paper: *Mestre de sentències e lectura*, de Petrus Lombardus, obra que figura a multitud de biblioteques mallorquines de l'època, com ha demostrat Jocelyn N. Hillgarth.

1439-1463. Pau Tarongí, convers, llibreter

Hillgarth ha documentat la seva activitat professional entre 1439 i 1463¹³.

El 8 de desembre de 1455 Pau Tarongí, llibreter, de la Ciutat de Mallorca, ven a Joan Raym una esclava sarda, anomenada Juliana, pel preu de 23 lliures. La venda es feu davant el notari Jordi Pastor.

1499-1531. Jaume Irdís, llibreter

L'activitat del llibreter Jaume Irdís era coneguda per la seva participació amb el negoci de l'edició de missals¹⁴ juntament amb el mercader Jaume Bennàsser el 1499. Aportam tot seguit unes notícies inèdites sobre la seva vida privada.

El 1515 la Procuració Reial rep 5 sous de mestre Jaume Irdís, llibreter, per llicència que pugui caçar conills a les Illetes, ço és Illa de la Porrassa, Illa Rodona, Illa d'en Galindo, Illa Major, que estan dellà Portopí. Farà un cens de 4 sous anuals.

El 31 de gener de 1531, Jaume Irdís *bibliopola*, ven a Lluís Villalonga, ardiaca i canonge de la Seu un esclau anomenat Joan de 15 anys d'edat, per preu de 73 lliures.

L'Ardiaca era doctor en ambdós drets. Escriví una relació de la vinguda de Carles V a Mallorca, impresa al segle XVI¹⁵. Morí el 1538 i el 23 de maig deixà la seva biblioteca a l'Església de Mallorca¹⁶.

¹⁰ Manacord: instrument musical molt harmoniós, que té cordes i flautes o canons. (Diccionari Aguiló).

¹¹ Bóta congrenyada: bóta de gran capacitat, que té per cèrcols de subjecció quatre robusts congrenys de fusta i que en un dels seus fons té una obertura per on entra dins la bóta l'home encarregat de netejar-la. (DCVB).

¹² Bóta de mena: bóta per a tenir vi, no tan gruixada com un bocci. (DCVB).

¹³ Hillgarth, *Readers*, p. 324-325, 489, 508.

¹⁴ *Capítols... sobre los missals*. BSAL 24 (1932-1933) 300.

¹⁵ *Relaciones góticas de la venida de Carlos V a Mallorca*, Palma de Mallorca: Biblioteca Bartolomé March, 1972; inclou el facsimil: *Copia de una carta que escribe el ardiaca Villalonga*.

¹⁶ Hillgarth, *Readers*, p. 778.

El 26 de març de 1500 Jaume *Irlis*, llibreter ciutadà de Mallorca, per pagar el preu d'una casa comprada a Gaspar Mora, doctor en drets, situada a la plaça de Cort, davant la presó reial, ven a Mateu Moranta, notari, 2 lliures censals, pel preu de 25 lliures.

Al mateix temps nomena procurador a Gabriel Moner, prevere i a Bernat Mercader, mercader, perquè reclamin deutes.

1512. La biblioteca de Leonard Arnau, de Felanitx

El 31 de juliol de 1512 es fa inventari dels béns de Leonard Aranau per ordre de la seva viuda.

Té l'alqueria Filella, en el terme de Felanitx, i a la relació de mobles i objectes de la casa hi figura una casera de canyes per abelles, un quart de porc amb un *camallot*, tres llibres un dels qual és el *Quart* del Cartoixà, un altre, de ploma o sia manuscrit, de la *Passió*.

1516. Jaume Arnau, mestre d'acadèmics

El 18 de desembre de 1516, Jaume Arnau, mestre d'acadèmics, i Jordi Ferrando, àlies Ferrandell, estudiant, per exercitar els ànims dels deixebles i condeixebles, signen uns capítols o certamen amb Joan Malferit, deixeble de Jaume Mori i Salvador Serra, deixeble de dit Jaume Arnau.

Jaume Arnau, *magister scholarum*, prepara el 1530 l'edició de la Gramàtica de Joan de Pastrana¹⁷.

1527-1557. Miquel Navarro, llibreter

El 14 de març Miquel Navarro, llibreter, actua de testimoni de la venda d'unes cases, òlim dites Hostal d'en Daviu, a la parròquia de Santa Eulàlia. El 1545 adquirí diversos llibres a la subhasta de la biblioteca de Joan Serralta, mercader. El 15 de desembre de 1557 actua de procurador de Bernat Monjo, català¹⁸.

¹⁷ Hillgarth, *Readers*, p. 746-747.

¹⁸ Joan Rosselló Lliteras, *Els Pergamins de l'Arxiu Parroquial de Santa Creu*, Palma de Mallorca 1989, p. 262; Hillgarth, *Readers*, p. 815; Rosselló-Bover, *llibreters*.

1527-1554. Benet Prats, llibreter

El 21 de setembre de 1527 actua Benet Prats, *bibliopola*, juntament amb Gabriel Fàbregues, llibreter, de testimoni en el testament de Joan Galí¹⁹.

El 24 d'octubre de 1528 lloga una botiga a Joan Planes, tender, situada a la Plaça Nova de Ciutat. El 4 de novembre de 1531 ven un censal²⁰.

1549. Mestre Alfonso i Diego Gonsales, cal·lígrafs i il·luminadors de llibres

El 5 de juny de 1549 Diego Gonsales, oriünd del Regne d'Aragó, ara resident a la Ciutat de Mallorca, es col·loca durant un any des de la festa del Sant Esperit, amb Mestre Alfonso, professor d'escriptura, per aprendre l'ofici i art d'escriure i il·luminar; serà vestit i alimentat.

1576. Antoni Morlà, llibreter

Antoni Morlà, llibreter, actua de testimoni a una venda el 24 de setembre de 1576²¹.

1579. Llorenç Gallur, llibreter

Llorenç Gallur, llibreter, actua de testimoni a una venda el 16 de desembre de 1579²².

1579. Gabriel Murrut, llibreter

Gabriel Murrut, llibreter, actua de testimoni a una venda²³.

¹⁹ Rosselló Lliteras, *Pergamins*, p. 253.

²⁰ Vg. altres notícies sobre B. Prats a Rosselló-Bover, *Llibreters*.

²¹ Rosselló Lliteras, *Pergamins*, 321-322.

²² Rosselló Lliteras, *Pergamins*, p. 328.

²³ Rosselló Lliteras, *Pergamins*, p. 322.

1594. Liquidació de la Impremta Cansoles

La troballa d'un imprès gòtic mallorquí de 1580 ha posat en evidència que queda molt per investigar en el camp de la història de la impremta a Mallorca on Fernando de Cansoles i els seus fills ocupen un lloc principal, en conseqüència l'aportació de qualsevol notícia sobre la família Cansoles sempre serà una anella d'una cadena per ara deslligada²⁴.

El 21 de juliol de 1594, Violant Cansoles, Caterina Cansoles i Margalida Cansoles donzelles filles de Fernando Cansoles i muller Aina, hereves de sa mare pel testament fet davant el notari Miquel Sans, reconeixen que Fernando Vilaroel i Cansoles el seu germà de part de pare, ha pagat 200 lliures del salari que deu a sa mare, tant del Reial Patrimoni com d'altra raó.

²⁴ De fet és un facsímil (s.l.: s.n., 195-?), exemplar únic, propietat de Josep Segura i Salado, de l'imprès: *Real edicte y crida, sobre los grans abusos ques feyan en lo present Regne de Mallorca sots color de casarse ab donzelles y vidues*, (Mallorca: Filles de Fernando de Cansoles?, 1580). Hi ha un facsímil del facsímil: Tànger 1992, amb una nota bibliogràfica.